

Iako autori preuzimaju punu odgovornost za analize iznete u ovoj knjizi, one se delom oslanjaju na razmatranja i analize rađene pre svega za potrebe časopisa Le Monde diplomatique i medijske opservatorije Acrimed.

Autori se zahvaljuju Mariji Jerardi, Pjer-Eduaru Gerineu, Olivijeu Pironeu, Emanuel Poli i Žilijenu Salingu za doprinose dokumentaciji.

Ovo izdanje pripremile su Žulija Buro, Mari Legl i Mari Erman.

Predgovor: Francuska logika rata u Jugoslaviji

Ivica Mladenović

Neočekivani slom SSSR-a doveo je do tektonskih društveno-ekonomskih i geostrateških poremećaja u svetu. Na društveno-ekonomskom planu, urušen je posleratovski konsenzus između kapitala i rada, na račun vladajućih klasa, što dovodi do postepenog ukidanja „socijalne države“ na Zapadu i osvajanja bivših socijalističkih tržišta od strane krupnog zapadnog kapitala. Na geostrateškom planu, nestanak SSSR-a doneo je ne samo novu političku geografiju koja neodoljivo podseća na stanje pre Prvog svetskog rata, nego i kraj čitavog „vestfalskog poretka“. Teza o „kraju istorije“ konzervativnog američkog politikologa i pomoćnika direktora Službe za političko planiranje u okviru Ministarstva spoljnih poslova Sjedinjenih Država Frensis Fukujame, najpre oprezno formulisana u formi pitanja u tekstu objavljenom 1989. godine u časopisu *The National Interest*, u knjizi *Kraj istorije i poslednji čovek* iz 1992. godine postala je „činjenica“, bez bilo kakvog upitnika. U njoj se, pretenciozno – ali ne i sasvim nelogično, uzimajući u obzir novi duh vremena – iznosi teza da je demokratija, u svom pobedničkom obliku *à l'américaine*, napokon „univerzalizovana“. Pobedivši druge ideologije i poželjne vizije sveta „demokratija“ je, iz te perspektive, tronizovana kao poslednja forma svih ljudskih društava. Sjedinjene Države, kao ekonomski i politički gigant, i prva zemlja „slobodnog sveta“ – formulacija u kojoj se ogledao i njen kulturni uticaj – u novoj strukturi međunarodnih odnosa ostala je, na taj način, jedina globalna ekonomska i vojna sila – uz nekoliko regionalnih (Francuska, Nemačka, V. Britanija, Rusija, Turska, S. Arabija, Kina, Japan i dr) – koja je sposobna da interveniše u svim delovima sveta.

Politički kontekst

Da bismo razumeli poziciju francuske – političke, medijske i intelektualne – elite u odnosu na dešavanja u Jugoslaviji, potrebno je najpre razumeti globalni položaj Francuske nakon sloma „nominalnog socijalizma“, ujedinjenja Nemačke i urušavanja SSSR-a, kao i njen odnos prema Sjedinjenim Državama u periodu koji Fransoa Kise označava kao „kraj svega i početak

nečega“. Nakon ujedinjenja Nemačke, relativna težina Francuske, kao i svih drugih zemalja Evrope, umanjena je na račun narastajuće snage i značaja Nemačke, koja je uspostavila „privilegovane odnose“ sa Sjedinjenim Državama. Upravo su Sjedinjene Države bile jedina sila, od tri glavne konkurentne sile „saveznice“, koja je uputila otvorenu i nedvosmisleni podršku procesu nemačkog ujedinjenja. Štaviše, i pre pada Berlinskog zida Vašington je – najpre Džordž Buš stariji 1989. godine, a zatim i Bil Klinton 1994. godine – ponudio Nemačkoj „partnerstvo u liderstvu“, predlažući joj da zauzme još važnije mesto u vođstvu Alijanse od onog koje je Velika Britanija imala poslednjih 40 godina.¹ Nemačka, dakle, više nije bila „privredni džin“ i „politički patuljak“, već postaje vodeća regionalna sila. To joj je omogućilo katkad direktnu i otvorenu, katkad indirektnu i prikrivenu, podršku elita Sjedinjenih Država u realizaciji svojih spoljnopolitičkih interesa u Evropi. Kako pokazuje Jovo Bakić u svojoj knjizi *Jugoslavija: razaranje i njegovi tumači*, Sjedinjene Države su, vodeći se svojim posebnim interesima, podržavale interese regionalnih sila i ključnih saveznica širom sveta (slučaj Nemačke i Turske i njihova uloga u jugoslovenskoj krizi na Balkanu je samo jedan od primera). Naravno, interesi regionalnih sila mogu biti realizovani samo ukoliko nisu u suprotnosti sa interesom globalne sile. „Američka odlučnost je na vrhuncu. [...] Tim pre što je utemeljena u uverenju da je ‘američki ideal’ prihvaćen od ostalih i da će sledeće bitke, diplomatske ili ne, biti zajednički vođene u to ime. Logikom rata, kako je govorio Fransoa Miteran, ili logikom mira, kako se nadao [...], nebitno je: u pitanju je logika osvajačke demokratije koja je povratila samopoverenje“.² Pojava nove političke konstrukcije na evropskom kontinentu, EU, koja nije imala zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku, nije mogla da promeni ništa bitno u borbi za dominaciju. Svaka država je individualno reagovala na događaje širom sveta, što je dodatno jačalo „američko vođstvo“.

Francuska je, u takvim uslovima, kako ne bi izgubila podršku globalne sile, postala nevoljni saputnik i prihvatila „novu realnost“. Prvi veliki izazov na tom tragu je bila kriza u Zalivu. Naslanjajući se na degolističku tradiciju „arapske politike“, Francuska je sa Irakom održavala privilegovane odnose od 1974. godine do „zalivske krize“. Međutim, u vreme sukoba između Iraka i Kuvajta, prateći Sjedinjene Države „u odbrani prava, ali i naftnih interesa [...] dugoročno se vezuje za režime sa kojima nije održavala nikakve odnose pre toga, tj. sa feudalnim monarhijama i [...] ne manje diktatorskim režimima od onog u Bagdadu“³. Francuska elita je, dakle, procenila da joj

¹ Videti: Hans Star, *La politique internationale de l'Allemagne: Une puissance malgré elle*, Presses Universitaires du Septentrion, Lil 2011.

² Jean-Pierre Colin, „Vers un nouvel ordre mondial?“, *Politique étrangère*, br. 4, 1990, str. 854-855.

³ *Ibid*, str. 856.

je, pri postojećem odnosu snaga, u interesu da bude uz Sjedinjene Države i njene saveznike na Bliskom Istoku, po cenu gubitka svakog uticaja u Iraku. Kada je pak reč o Jugoslaviji, veći broj faktora ima značaj za razumevanje francuskog angažmana. Iako svakako nije bio odlučujuć, ne treba potcenjivati važnost koju je, naročito kod starijih generacija političara i diplomata, imao istorijski faktor, odnosno kolektivno sećanje na „francusko-srpsko prijateljstvo“. Naravno, s obzirom na to da pomenuti faktor nije bio glavni pokretač francuskog uplitanja u Hrvatskoj, BiH i na Kosovu, potrebno je izdvojiti neke važnije, strukturne i konjunkturalne razloge, kao što su stranačke borbe za dominaciju u domaćem političkom polju, ili verovanje da je sazreo trenutak da Francuska povрати izgubljeni značaj na spoljnopolitičkom planu. Upravo 1990. i 1991. godine, sa urušavanjem socijalizma na Istoku, u Francuskoj dolazi do rekonfiguracije političke scene i do novog definisanja rasepa levo – desno. Iako spoljna politika nikada nije predstavljala relevantan izborni argument u borbi za dominaciju u nacionalnom političkom polju, u ovom formativnom periodu postaje poželjno da najznačajnije francuske „partije vlasti“, socijalisti i konzervativci, jasno podvuku međusobne razlike o sukobu koji se odvija „u dvorištu Evrope“.

Prema svedočenju Žaka Atalija, specijalnog savetnika francuskog predsednika, u knjizi *C'était François Mitterrand [Bio jednom Fransoa Miteran]*, potonji je verovao da su jugoslovenska federacija i SSSR bili nesumnjivo dostignuće koje je omogućavalo da se izbegnu ratovi u tom delu sveta. Amerikanci koji su se nadali nestanku SSSR-a, sa druge strane, kao i on, u početku su želeli održanje Jugoslavije. Nemci su pak, sa svoje strane, preferirali očuvanje SSSR-a, ali i nestanak Jugoslavije. Podržavajući jugoslovensku Federaciju, Fransoa Miteran se dakle našao u čudnoj koaliciji, sa Srbijom, Rusijom i Sjedinjenim Državama, protiv Nemaca, Austrijanaca i Italijana. U svakom slučaju, predsednik Francuske je smatrao da treba učiniti sve kako bi SSSR i Jugoslavija opstali, a na tom tragu je 19. novembra 1991. godine uputio upozoravajuću poruku jugoslovenskom predsedniku predsedništva Borislavu Joviću: „Mi želimo da Jugoslavija ostane Jugoslavija. Nije poželjno da se zemlja razbije na nekoliko delova“. Dok su Austrija i Nemačka lobirale za priznanje Hrvatske i Slovenije, predsednik Francuske se buni i tvrdi: „Oni se igraju vatrom. Ako to učine biće rata! Ja ću se do kraja suprotstavljati takvoj politici“. Tri dana pre sastanka Saveta Evrope u Luksemburgu, 25. juna 1991. godine, Hrvatska i Slovenija proklamuju nezavisnost, a nedugo nakon toga ih prati i Makedonija. Austrijska i nemačka politička elita, podržavaoci ovih inicijativa, utrkuju se ko će pre da prizna nove države. Fransoa Miteran se zbog toga poverava Ataliju: „Austrijanci i Kol guraju Sloveniju i Hrvatsku da to čine. Sada će biti nemoguće nepriznavanje Bosne. To će proizvesti masakr“, a bošnjački lideri „idu na najgore, čak i protiv interesa sopstvenog

naroda, kako bi dobili podršku Zapadnjaka“.⁴

Fransoa Miteran je iz istorijskih razloga, kako kaže Žak Atali, gajio „instinktivnu sumnjičavost prema Hrvatima i prirodnu simpatiju prema Srbima“. U intervjuu nemačkom listu *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 14. decembra 1991. godine izjavio je tako sledeće:

Kao što znate, Hrvatska je činila deo nacističkog bloka, a ne Srbija. Posle Titove smrti, latentni konflikt između Srba i Hrvata je morao da eksplodira. Evo, tu smo. Je ne verujem da Srbija želi da vodi rat da bi osvajala Hrvatsku, već da bi izdejstvovala pomeranje granica i formu direktne ili indirektno kontrole srpske manjine u Hrvatskoj.

Ipak, potpuno svestan stanja na terenu i nezaustavljivog osvajanja delova teritorija naseljenih Srbima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (iza čega je – prema svedočenju Borislava Jovića i Veljka Kadijevića – stajala zvanična Srbija), on nastoji da ne odustane od svojih uverenja, utvrđene politike i načelnih anti-ratnih ciljeva, tragajući za mirnim rešenjem sukoba, što je mnoge navodilo da ga optužuju za „srbofiliju“. Insistirajući na ideji da ne treba „dodavati rat na rat“, i da jedino „naivci, lažljivci i nekoliko uspaljenih intelektualaca“⁵, mogu misliti kako je vojna intervencija rešenje, Miteran je, isto tako, znao da su isključivo NATO, odnosno Sjedinjene Države, u stanju da istu sprovedu. Iako se oštro suprotstavlja ideji daljeg osvajanja teritorija od strane Srba, on se podjednako protivi učešću francuskih vojnika u „antisrpskim vojnim akcijama“, koje su nužno predvodili Amerikanci. Već razočaranom Bernar-Anri Leviju, na nagovaranje da treba vojno intervenisati protiv srpskih ciljeva, jasno i odlučno će odgovoriti: „Dok sam ja živ, nikada, čujte me, nikada Francuska neće voditi rat protiv Srbije“.⁶ Njegova opsesija, kako kaže Žak Atali, bila je da se Amerikanci „ne vrte u Evropu u trenutku kada je postalo moguće da se od njih oslobodimo [...]. Ja ne želim da Evropa bude američka Legija stranaca“.⁷ Neposredno pred smrt, 1995. godine, Fransoa Miteran odnose između Sjedinjenih Država i Francuske opisuje na sledeći način:

Francuska to ne zna, ali mi smo u ratu sa Amerikancima. Da, u pitanju je permanentni rat, životni rat, ekonomski rat, istina rat bez mrtvih.

⁴ Jacques Attali, *C'était François Mitterrand*, Fayard, Pariz 2005, str. 351.

⁵ Hubert Védrine, *Les mondes de François Mitterrand : à l'Élysée, 1981-1995*, Fayard, Pariz 1996, str. 642.

⁶ Roy Gutman, *Bosnie: témoin d'un génocide*, Epi/Habiter/Desclée de Brouwer, Pariz 1994, str. 271.

⁷ Hubert Védrine, *Les mondes de François Mitterrand : à l'Élysée, 1981-1995*, str. 642.

[...] Amerikanci su veoma teški, nezasiti, oni žele svu moć samo za sebe. Na delu je, dakle, jedan do sada nepoznat rat, rat bez mrtvih ali, istovremeno, rat do smrti.⁸

U najkraćem, Miteranov cilj je bio jednostavan: sprečavanje dalje internacionalizacije konflikta, zaustavljanje daljeg osvajanja teritorija, uklanjanje opsade Sarajeva i „skraćenje rata“ putem pregovora i bez vojne intervencije.

Sa preuzimanjem vlasti od strane desnice, tj. dolaskom Alena Žipea na čelo Ministarstva spoljnih poslova, a naročito izborom Žaka Širaka za predsednika države – koji je još 1992. godine pozivao na bombardovanje srpskih položaja u BiH – dolazi do radikalnije reorijentacije politike Francuske na Balkanu i, generalno, novog pogleda na evro-atlantske odnose. Paradoksalno, iako na čelo države nakon 21 godine dolazi neko ko se naziva „degolizom“, ovaj simbolički događaj označava početak procesa „degolizacije“ francuske desnice, tj. njenog „amerikanizovanja“, kako na unutrašnjem (kroz pokušaj sprovođenja neoliberalnih reformi), tako i na spoljnom planu (putem odbacivanja „golovskog“ oblika nepristajanja ni uz jednu drugu veliku silu i definitivnog priklanjanja „američkom liderstvu“). U tom periodu se delom ostvaruje Miteranova predikcija:

Ja sam poslednji od velikih predsednika. [...] Mislim, na liniji de Gola. Posle mene neće biti drugih u Francuskoj. [...] Zbog Evrope, zbog globalizacije.⁹

Iako je Fransoa Miteran u javnosti percipiran kao „atlantista“, Francuska tek u vreme vlasti Žaka Širaka započinje faktičku reintegraciju u zajedničku komandu NATO-a i postaje jedan od zagovarača jedinstvene evropske spoljne politike. U uslovima postojanja jedne globalne sile, koja je spremna da deli odgovornost ali ne i vođstvo, približavanje NATO-u se nameće kao sredstvo pomoću koga će Francuska imati jači uticaj nego ranije na odluke koje se donose. Tokom predsedničke kampanje, Žak Širak je, na primer, žestoko kritikovao, na tom tragu, „oklevanje“ svog prethodnika u jugoslovenskom konfliktu. To se odnosilo naročito na maj 1995. godine, kad su trupe Vojske Republike Srpske uzele 367 talaca, članova Plavih šlemova, od čega 174 Francuza, kako bi od njih napravili živi štit protiv eventualnih vazdušnih udara NATO-a, što je protumačeno kao ponižavanje Francuske. Bilo kako bilo, Francuska je postala „nevoljni saputnik“ Sjedinjenih Država koji je, s vremena na vreme diskretno osporavao „američko vođstvo“, pokušavao da

⁸ Videti: Georges-Marc Benamou, *Le Dernier Mitterrand*, Plon, Pariz 1995.

⁹ *Ibid.*

vodi koliko-toliko distinktivnu politiku, ali nikada nije mogao da priušti sebi da, u bilo kom delu sveta, radi protiv interesa jedine globalne sile. U tom ključu treba razumeti i Miteranovu politiku u Hrvatskoj i BiH, kao i Širakovu politiku u vreme drugog Zalivskog rata, tj. napada na Irak 2003. godine,

Kada je na red došlo Kosovo, važila je ista logika. Uz to, politička situacija u Francuskoj je, u vreme kosovske krize, bila još nestabilnija. Kohabitacija između desničara Žaka Širaka i vlade tzv. „pluralne leveice“ (socijalisti, komunisti i zeleni), na čelu sa Lionelom Žospenom konstantno je izazivala tenziju u izvršnoj vlasti. Međutim, kada je reč o Balkanu, na delu je manje-više kontinuitet spoljne politike koju su 1995. godine utemeljili Žak Širak i Alen Žipe. Drugim rečima, u odnosu na „tradicionalni“ francuski pristup, došlo je do promena na bar tri nivoa. Francuska je, naime, formalno – iako je stvarna situacija u praksi bila malo kompleksnija – prisvojila diskurs o zajedničkoj, evropskoj i američkoj, politici na Balkanu, bez bilo kakvog individualnog „iskakanja“; zatim, normalizuje se imperijalistički diskurs o upotrebi vojne sile i tzv. Kušnerova doktrina: „pravo na mešanje u unutrašnje stvari drugih država“; i, napokon, dolazi do evolucije u stanovištu kada je reč o kosovskoj nezavisnosti (kada se napušta zaključak Badinterove komisije o nepovredivosti republičkih granica). Razlika, osim u nijansama, između ključnih partija vlasti, konzervativaca i socijalista, povodom Kosova, kao i u gotovo svim međunarodnim pitanjima u tom periodu, gotovo da nije bilo. Doduše, za razliku od Sjedinjenih Država, Francuska je do poslednjeg trenutka radila na postizanju političkog dogovora bez upotrebe sile. U trenutku kada su Sjedinjene Države i zemlje EU zajedno, bez odobrenja UN-a i Saveta bezbednosti, pokrenuli intervenciju na Kosovu, kako bi pokazala svoju kredibilnost nakon potpisivanja francusko-britanskog ugovora o evropskoj bezbednosti u Sen-Malou, odnosno da ne bi postala trećerazredna sila, Francuska je prihvatila drugorazrednu ulogu. Visoki funkcioner francuske vlade je, u tom ključu, ustvrdio: „Mi smo imali, uprkos svemu, umereni uticaj. [...] Uostalom, nismo imali drugog izbora, jer smo rizikovali da u suprotnom budemo potpuno izlovani“. U tom slučaju, dodao je jedan drugi diplomata visokog ranga, „šta bismo dobili osim tapšanja po ramenu od strane Rusije, Kine i možda takođe Indije“. ¹⁰ Uprkos, dakle, tome što su francuske diplomate i službe bezbednosti bile podeljene između dve linije, tradicionalno prosrpske i proNATO, ono što je odlučilo da prevlada upravo proNATO struja, na čelu sa Ministrom odbrane Alenom Rišarom, odnosno da Francuska zauzme „pro-intervencionističku“ poziciju je, s jedne strane, bahatost i tvrdoglavost Miloševića, tj. njegov „multirecidivizam“ (Iber Vedrin), i, s druge, još važnije – jedan od prioriteta koji je Žak Širak imao u svojoj političkoj agendi – vraćanje Francuske u integrisanu komandu NATO-a.

¹⁰ Eric Rouleau, „Les leçons d'une guerre. Errements de la diplomatie française au Kosovo“, *Le Monde diplomatique*, decembar 1999, str. 7.

Intelektualni kontekst

Kako kaže Alen Badiju, da bismo razumeli intelektualne debate o međunarodnim temama u specifičnim nacionalnim kontekstima, maoisti su svojevremeno tvrdili da uvek moramo uzimati u obzir primat unutrašnjih uzroka. Drugim rečima, radi se o tome da su u krajnjem upravo faktori povezani sa nacionalno važnim ideološkim izazovima ti koji određuju našu poziciju u odnosu na globalno važna pitanja. Relevantnost ove teze se može utvrditi i pri analizi zauzimanja pozicija francuskih intelektualaca i medija povodom rata u Jugoslaviji. Jer, ključni rascepi povodom Jugoslavije u francuskom intelektualnom polju velikim delom su upravo izraz idejno-političkog konteksta u Francuskoj 1990-ih godina. O kakvom se tačno kontekstu radi? Sa padom Berlinskog zida i SSSR-a liberalni optimizam je ustoličio uverenje da je pred svetom period u kome za međunarodne odnose više neće biti primarna „igra moći“ između velikih sila i tradicionalni međudržavni savezi uspostavljeni na golim interesima, već vladavina prava i univerzalne norme. Uverenje o novom svetskom poretku koji će morati da prihvate svi i čiji će garant biti, u zavisnosti od slučaja, NATO i UN, postalo je tako deo hegemonog duha vremena. Za razliku od prethodnih istorijskih epoha, kada su i intelektualci i mediji bili zarobljeni u bipolarnoj logici podele sveta – što je dovelo do toga da su npr. „proamerički“ intelektualci i mediji bespogovorno podržavali američke ratove, dok su „prosovjetski“ gotovo automatski opravdavali ratove SSSR-a – početkom 1990-ih je tronizovana ideja da je njihovo zauzimanje pozicija utemeljeno na racionalnoj proceni, odnosno na proceni koja dolazi iz razuma a ne iz pristalištva. U određenom smislu, oružane snage su u toj viziji, čiji je teren pripreman još 1970-ih godina u okviru antitotalitarnog diskursa, predstavljale nekakav oblik „moralnog Crvenog krsta“.

Zbog ubeđenja u važnost nametanja univerzalnog međunarodnog prava čitavoj planeti, ova ideja je u francuskom prostoru javnosti postala dominantna još od Zalivskog rata. Tim više jer su hegemoni intelektualci u toj misiji kao saveznike imali vladajuće političke partije koje su im bile – uprkos brojnim međusobnim nepetostima – idejno-politički bliske. Tako smo dobili fuziju univerzalnih principa, vlade levog i desnog centra i ideje o pravednim ratovima. Po tom obrascu, svi oni koji se protive „novom svetu“, uređenom na principima prava i univerzalizma, tretiraju se kao zaostaci „starog sveta“, sveta brutalnosti, divljaštva, nametanja volje, u najkraćem: sveta anahronog vestfalskog poretka. U tom ključu, reprezentacije ratova za jugoslovensko nasleđe u Francuskoj se ne mogu razumeti nezavisno od ovog šireg intelektualnog okruženja, i pre svega pitanja evropske politike, odnosno volje da se konstruiše Evropa koja – kako su neki smatrali – treba da preraste u Sjedinjene Evropske Države. Nova Evropa se tako, od njenog nastanka, percipira kao sredstvo borbe protiv nacionalizma, koji je u dva svetska rata

staru Evropu doveo do granica katastrofe. Jedna od najpoznatijih parola koju je Fransa Mitteran neprestano ponavljao u tom periodu je: „nacionalizam je rat“. Upravo ti nacionalizmi, za koje se mislilo da su pobeđeni, odnosno da su potpuno marginalizovani sa završetkom Drugog svetskog rata, a naročito sa stvaranjem „Zajednice za ugalj i čelik“, opet oživljavaju u Jugoslaviji. Iako su, dakle, pad Berlinskog zida i kraj SSSR-a otvorili prostor za veru o „kraju istorije“ i o svetovnom „raju na zemlji“, u kome bi se Evropa ujedinila oko humanističkih, liberalnih i umerenih idejno-političkih koncepata, istovremeno sa sveprisutnim liberalnim optimizmom širi se i zabrinutost da bi takva idealna budućnost mogla biti dovedena u pitanje dešavanjima u Jugoslaviji i da bi se mogle ostvariti crne slutnje o „sukobu civilizacija“ (naročito jer su „sukobljene strane“ u Jugoslaviji pripadale i različitim konfesionalnim krugovima: katoličkom, pravoslavnom i islamskom).

Na tom tragu, trebalo je obračunati se bespogovorno sa nacionalističkim virusom u Jugoslaviji, kako on ne bi kontaminirao čitav kontinent. Drugim rečima, uništenje jugoslovenskog nacionalističkog virusa je, na taj način, između ostalog, postalo ime borbe za sprečavanje istog da zarazi – uz pomoć domaće „crno-crvne osovine“ – i samu Francusku. Jer, u Francuskoj još od 1983-84. godine vidimo jačanje Nacionalnog fronta, uz već postojeću Komunističku partiju, koja je i dalje relevantan politički faktor. Veza između konflikta u Jugoslaviji i ideološke rekompozicije francuskog javnog prostora tako postaje direktna. Jer, pored debate o Jugoslaviji, druge dve važne debate koje se odvijaju 1990-ih godina vezane su za referendum o Mاستrihtskom ugovoru (1992) i za potpisivanje Amsterdamskog ugovora (1997), kojima se etablira put ka sve čvršćoj evropskoj integraciji. Kada je Fransa Mitteran najavio referendum za septembar 1992. godine, bio je ubeđen da će ubedljivo pobediti. Radi se i o jednom od njegovih političkih manevara iz dijapazona strateških odluka koje su za cilj imale podelu na desnici. Međutim, pošto je kampanja već počela, situacija je bila takva da je opozicija novoj evropskoj konstrukciji bila neuporedivo jača od očekivanog, i da je stvoren rasep ne samo na desnici, nego i na levisi. U istom – opozicionom – taboru, koji je na kraju osvojio 48,96% glasova, našli su se, naime, Nacionalni front, degolističke frakcije na republikanskoj desnici, ali i PCF, kao i struje socijalista koje su se već suprotstavile prvom evropskom zaokretu Socijalističke partije, iz 1983. godine (koji je ujedno značio i napuštanje socijalističkog projekta). To su, dakle, četiri glavne opozicione snage u vreme i Mاستrihtskog i Amsterdamskog ugovora.

Kada je rat u Jugoslaviji počeo, upravo su se ove političke, intelektualne i medijske snage najenergičnije protivile dominantnim reprezentacijama događaja iz Jugoslavije i vojnoj intervenciji Zapada na Balkanu. Dakle, na delu je efekat odraza: oni koji su bili naklonjeni federalizaciji Evrope manje-više su isti oni koji podržavaju vojnu intervenciju u Jugoslaviji, dok su oni koji joj

se protive isti oni koji su se suprotstavljali – iz različitih razloga – tadašnjem projektu evropskih integracija. Prilikom predstavljanja liste „Evropa počinje u Sarajevu, levo-liberalni intelektualac Žak Žilijar je tako izjavio:

Zakupljeni njihovim antimastriht spletkama, vilijeji, ševenmoni, kao i lepeni i komunisti, nisu videli da je ovo dovelo političko pitanje Evrope u centar debate.¹¹

U svakom slučaju, francuski intelektualci i mediji su u skladu sa usvojenim – globalnim – interpretativnim okvirima birali svoje „omiljene narode“ na balkanskoj periferiji i svoj talenat i intelektualni kapital stavljali u službu suprotstavljenih tabora. U prostoru javnosti je tako primetna tendencija konstrukcije dve opozitne kategorije: „univerzalistički“, „idejno-politički umereni“ i „proevropski intelektualci“, „antitotalitaristi“, „branioci ljudskih prava i ugnjetenih nacija“, koji prihvataju „američko vođstvo“, nasuprot „nacionalista“, „totalitarista“, „ekstremista“, „populista“, „antiamerikanaca“, bilo da su isti branioci „državnog rezona“, ili se pak radi o nepopravljivim idealistima. Bernar-Anri Levi na sledeći način opisuje suprotnički tabor:

Ševenmon¹², Le Pen, ista borba? Ne kažem to. Kao što ne bih rekao ni da postoji isti pogled između potpisnika peticije – koju je pokrenula ekstremna desnica – protiv udara NATO-a, ili između komunističkih manifestanata i srpskih fašista koji rame uz rame defiluju u Rimu ili Parizu, ispred ambasade Sjedinjenih Država. Ali, među svim tim ljudima postoji jedna zajednička refleksivnost, jer dele istu preteću viziju ne samo Francuske nego i Evrope i morala. Oni zajednički mrze ne samo ‘Ameriku’, nego i ono što je ekstremna desnica ‘30-ih nazivala ‘unutrašnja Amerika’, i čitav taj inventar loših strasti je konac koji ih spaja, odnosno tajni pakt koji ih povezuje (*Le Monde*, 08. 4. 1999).

Drugim rečima, s jedne strane smo imali Dobre, one koji su želeli evropsku unifikaciju, mir, univerzalne vrednosti, a sa druge strane Loše, „crno-crvne“, koji se bore za obnovu nacionalizama ili komunizma u Evropi, tih zaostavština nekih prošlih vremena.

¹¹ Videti: Jacques Julliard, *Pour la Bosnie*, Le Seuil, Pariz 1996.

¹² Ministar unutrašnjih poslova u socijalističkoj vladi, protivnik vojnih intervencija – *prim.ur*

To je teren [...] na kome će se Paskva, Ševenmon, komunisti i ultranacionalisti naći bliže jedni drugima, nego što je Marše¹³ blizak Miteranu. (*Le Monde*, 26. 06. 1993.)

Interesantna ilustracija ove manihejske vizije ključnih opozicija jeste upravo citirani tekst Edvija Plenela pod naslovom: „Nacional-komunistički pokušaji: u Francuskoj, kao i u Rusiji, bivši staljinisti i intelektualci ekstremne desnice sanjaju ‘treći put’, crveni i crni“. Svako uskraćivanje podrške Evropskoj uniji – bez obzira na to da li kritika dolazi iz izrazito nacionalističkih i desničarskih, ili pak internacionalističkih i levičarskih krugova – predstavljano je u glavnim medijima – poput *Le Monde*-a – kao podrška nacionalom izolacionizmu i, indirektno, potencijalnim ratovima koji su na Balkanu već realnost. U tom kontekstu, dok su Bosna i Sarajevo postali „simbol pluralne i kosmopolitske Evrope koju su zamišljali pobornici Mastrihta“ (*Le Monde*, 05. 1. 1993),¹⁴ nacionalizam je, kako svedoči Serž Alimi, jedan od autora ove knjige, gotovo od samog početka – što je povezano sa radom medija – bio vezivan isključivo za Srbiju. Delom jer je srpska vojska bila najjača i postojao je osećaj da je ona odgovorna za većinu masakara, kao i za one najveće. Na tom tragu, za razliku od „malih nacija“ i manjina – koje su dobre, ugnjetene, univerzalistički nastrojene i bore se za svoju slobodu, odnosno nezavisnost od brutalne i militarističke većine – Srbija i Srbi su postali simbol opresivne većine i nacionalizma, kao remetilačkog faktora u Novoj Evropi.

Iako su svojim delanjem politički i vojni lideri Srba u brojnim situacijama objektivno davali argumente takvim reprezentacijama, situacija na terenu je ipak bila neuporedivo kompleksnija. Međutim, kako bi se pridobila podrška javnog mnjenja za novi rat Zapada – za rat koji su dominantni intelektualci i mediji predstavljali kao borbu za prava, pravdu i univerzalizam – bilo je potrebno ipak maksimalno pojednostaviti složenu stvarnost i konstruisati velikog pretećeg Drugog, u liku Srbije. Srbije, koja je, iz njihove perspektive, bila rodno mesto novog tipa „ekstremizma“, i koju podržavaju neprijatelji liberalne demokratije u samoj Francuskoj, odnosno „crno-crvena osovina“. Na primer, u emisiji *Mots croisés* na kanalu LCI, 12. 4. 1999, Bernar-Anri Levi će ustvrditi da je Slobodan Milošević „tvorac crno-crvene ideologije“. Tri dana nakon toga, u nedeljniku *L'Événement*, Aleksandar Adler se poziva na isti argument:

¹³ Tadašnji generalni sekretar PCF-a – *prim.ur*

¹⁴ Hegemoni intelektualci kao glavni izazov u ratu zauzimanjem pozicija borbu za multikulturalnu BiH predstavljaju kao borbu za multikulturalnu Evropu. F. Dust-Blazi, kasniji ministar kulture, godinu dana nakon završetka rata na Balkanu je tako ustvrdio: „U Bosnu sam išao kao doktor. [...] Bio sam i evropski poslanik tada, i mislio sam da je upravo u Sarajevu u igri ustvari definicija multietničke i multirasne Evrope“ (*Libération*, 14. 09. 1996).

Treći rizik – i možda najvažniji – u svoje vreme, sa mnogo lucidnosti, evocirao je Bernar-Anri Levi. On je govorio, kao bakteriolog, o pojavi ili mutaciji jednog novog virusa: crveno-crnog. Tragove ovog virusa možemo naći još u Vajmarskoj republici, kada je došlo do privlačenja između nekih bliskih komunizmu i nekih nacista.

Nekoliko dana pre toga, generalni direktor dnevnika *Le Monde* se pita: „Ko ne vidi da je Milošević izraz, pre vremena, te crveno-crne mešavine, te fuzije komunističkog resantimana i nacionalne egzaltiranosti?“ (*Le Monde*, 08. 4. 1999). Dominantni diskurs u francuskoj javnosti afirmisao je, tako, podelu na Dobro i Zlo. Zlo su, pritom, predstavljali svi oni koji nisu bili deo tabora Dobra, uključujući i najveći deo internacionalističkih levičara koji su – iako se radi o protivnicima svakog oblika nacionalizma – nepokolebljivo kritikovali i liberalni karakter evropske konstrukcije, i neoliberalne reforme u Francuskoj, ali i autoritarne vođe na svetskoj periferiji. Ipak, zbog prve dve stavke, svi protivnici i kritičari simplističkih reprezentacija događaja u Jugoslaviji, stavljani su rame uz rame sa Miloševićem i drugim „tiranima“, neprijateljima „slobodnog sveta“.